

Landskap: Skåne Upptecknat av: Inga Osterman-Tillström
 Härad: Skytts Adress: Ängagården, Tutaryd
 Socken: Skanörs stad Berättat av: Handlanden Olof Jeppsson
 Uppteckningsår: 1942 Född år 1852 i Södra Ljunghuset

Skolan.	s. 1.
Lekar.	s. 7.
Skeppsbrott.	s. 8.
Torven.	s. 12.
En handlande.	s. 14.
Jordbruket.	s. 19.
Fattigvården.	s. 28.
Måla relärling.	s. 32.
Väkfarna.	s. 33.
Fallehatt.	s. 34.
Fastlag.	s. 35.
Fyren.	s. 36.
Hamnen.	s. 37.
Sanden som byggnadsgrund.	s. 38.
Engelska kanalbyggare.	s. 39.
Skyttsie gård.	s. 40.

ACC. NR M. 8892:/

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

Skolan:

Jag började i Skanörs folkskola för felkskollärare Lars Kjellberg, den förste riktige folkskolläraren i stan. Samtidigt var han stadens klockare, och då det var begravning eller bröllop i stan, måste han följdaktligen lämna skolan och skolbarnen att sköta sig själva medan han skötte sin klockaresyssla. Samtidigt var lärare Fredlund, far till prästen i Gessie, felkskollärare i Falsterbo, vars skolhus uppförts på 1840-talet- så vitt jag vet.

Skanörs skolhus byggdes redan 1780 men hade inte använts till folkskola förrän lärare Kjellberg anställdes. Det var en rätt rymlig skolsal vi höll till i vi barn av alla åldrar - någon småskola fanns nämligen inte- och dessutom fanns i huset lärarebostad på ett större rum och en mindre kammar. Skollärarens jungfru skötte elaning och städning i skolsalen . Den senare bestod egentligen i att hon med en skovel töste ut dyngan från golvet , den senare att stoppa lappterv i uteliggaren . Lappterven är inte den bästa kvaliten av tyg ; det är 3 à 4 cm. tjocka och $\frac{1}{2}$ meter långa stycken, som

? (forts.)

skäres i gräsytan med järn ; de ligger och glöder alltmedan de ryker fuktansvärt även om röken som här har en öppen skorsten att dra upp igenom. I en senare tid blev det pottugnar av perslin i skolsalen

Mitt på gelvet stod bänkarna med små läder under borden och en gång endan, närmast väggarna stod vanliga bankbrädan . Salens översta bänk var en sandbänk 20 cm. bred, som gick tvärsöver skolrummet. I var ända på bänken fanns det fin vit sand, som strukits slät med en bräda .

Det fanns omkring 900 människor i Skanör denna tid och som familjerna var barnrika var det gott om skolbarn. Skolplikt var redan då- i mitten av 1800-talet- införd i Skanör , men ändemot inte i Falsterbo , som denna tid inte hade mer än 150 mantalsskrivna invånare. Det fanns också ett skolråd, som såg till att skolplikten inte blev ett tomt ord; några strängare åtgärder tror jag dock aldrig behövde vidtagas- föräldrarna ville i regel gärna ha barnen i skola och vore också - i motsats till en del falsterboare- i stånd att försörja dem tills de konfirmerats.

? teknika

ACC. NR M. 8892 : 3.

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

När jag kom till skolan fick jag numret 125, och om jag inte tar fel, var vi innalles 140 barn som höll till i samma rum. Då därtill vartenda barn- med undantag för prästens dotter som hade knäppkänger- hade träsker, som de gick in med är det lätt att förstå både att det var ett ständigt bråk och klammer och en tung otrevlig odör i det enda rummet.

Kjellberg, som var en präktig om än sträng lärare, hade till sin hjälp i undervisningen en s. k. underlärare - någon skanörsbo, som under sin skoltid visat sig särskilt duktig. Underläraren var ofta en 20-30 åring. Som underlärares efter varandra minns jag Jöns Hansson, dennes bror Per och Helena Pålsson. Dessutom finge de duktiga av de äldre skolbarnen hjälpa till att undervisa de yngre och det fanns för den skull en 5-6 cirklar, var och en bestående av en flock småbarn och en äldre skelpejke eller flicka som lärare för dem.

Föräldrarna hade inte tid att syssla så mycket med barnen på den tiden så både jag och mina kamrater som började samtidigt med mig kom till skolan så okunniga som vi var. Vi skickades bort till sand-

ACC.NR M. 8892:4

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

lådan där vi samtidigt kunde sitta 8 st^{ck}en , en bokstav hängdes upp framför oss och den äldre kamraten, monitören, skrek vad den föreställde. Vi små fick sen hålla på att i sanden med en vanlig pinne skriva bokstaven ifråga så länge tills monitören gillade den. Vi småbarn hade i övrigt våra platser på bänkbräderna längsväggarna och där arbetade de 5 å 6 monitörerna med oss i arbetscirklar.

Rettingen spelade en betydande roll i undervisningen , det hörde till men vi fick också lära mer än barnen i folkskolerna på den tiden brukade få lära , ty Kjellberg var en mycket kunnig man och i viss mån en föregångsmän på sitt område. Sålunda lät han oss en gång i veckan ha en timmas gymnastik . Platsen tillät väl inte mer än en del enkla fristående rörelser. Där vi stod uppdrades i gångarna i det trånga skolrummet , men det var i alla fall en första början till verklig gymnastikundervisning.

Den första boken , A B C-boken lärde vi oss mest av monitörerna, det var först senare vi med Dahns svenska histeria, Svensk rättstavningslära och Vinges geografi kom under Kjellbergs personliga lektion.

ACC. NR M. 8892:5.

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

Skelan började klockan 8 på morgonen med gemensam morgenbön, som vi höll på med tills det blev så pass ljus att vi kunde se att räkna eller skriva och läsa. Vi höll på till klockan 4 på eftermiddagen, när det gick för ljuset, mörktiden fick vi sluta tidigare. På morgnarna när vi kom måste vi alla visa händerna och de som inte då var renar fick en örfil och ut till brunnen för att tvätta sig.

Felkskolläraren i Falsterbo hade 500 kr. om året i lön men jag tror Kjellberg hade något mera.

Läraren här blev överansträngd till sist av de många barnen och på 1870-talet fick därför Skanör en småskola; det var en sjömansänka fru Hallin, som då började hålla småskola i sin bostad i Västergatan.

Jag och mina sysken - vi var sju stycken - hade en halv mil till vårt hem i Södra Ljunghuset, och vi fick därför bara komma hem på lördagen och stanna över söndagen. Under skolveckan hyrde vi något rum i Skanör, vanligtvis hos någon änka där vi kunde få varm middag. Det övriga - mjölk, bröd, smör etc hade vi med oss för veckan hemifrån. En gång hyrde vi in oss på själva fattighuset hos en fru Kristina Malmstedt,

Upptecknar:
J. Kjellungs lön
ingick också det
goddock, som han
gjorde skatte.

ACC. NR M. 8892:6.

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-

ARKIV

vars man rynt till Amerika och som själv gick och gjorde rent på kylkegården för att tjäna en slant och förresten bodde fritt på fattighuset, där hon också fick torv att elda med. Min syster och jag - vi var vanligtvis två syskon åt gången som gick i skolan- låg i ett kallt rum, min syster innerst jag ytterst i soffan. Om morgonen, när vi skulle tvätta oss var det fuktansvärt kallt på stengolvet, när vi tassade fram till vattenspannen, sleg hål på isskerpan och teg litet vatten i en lertallrik och försiktigt tvättade oss. Min mester i Skanör, Karna Mattias, kom emellertid och hälsade på och såg hur vi hade det. Hen tyckte det var synd om barnen och så fick min syster och jag flytta till henne.

Under hela min skoltid kan jag inte minnas att någon skolfest eller skelutflykt förekommit.

ACC. N:o M. 8892:7

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

Lekar:

Vi pojkar stoppade bollar och klädde med tyg eller läder och
lekte brännbell eller bellekrig. Det var våra mest omtyckta lekar,
medan flickorna bäst tyckte om att "heppa gåre" d. v. s. heppa hage.
Smederna här förstod sig också på att göra skridskor och vi pojkar gick
allmänt på skridskor, och också ett par av flickorna kunde kösten.
Däremot såg man sällan någon vuxen på skridske i min barndom. Framför
den blöta saltsjöisen föredrog vi pojkar den hårda och klara insjöisen
söder om stan och Spelarbacken blev därför den mest omtyckta platsen
för oss barn vintertid. Så vitt jag vet var också skridskeåkningen den
enda form av idrott som idkades på denna tid hos oss.

ACC. NR M. 8892:8.

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

Skeppsbrött:

I min barndom hände det mycket ofta att det var strandningar vid mitt barndomshem i Södra Ljunghuset. Just där utanför låg nämligen ett skär "Blinde Segelskär", som under årens lepp blev många fartygs undergång. Det påstods att ljuset från fyren i Falsterbo, det var då reflexljus mot glas, inte syntes härifrån tillräckligt tydligt. Efter varje strandning fördes om så gick geaset från haveristen upp på stranden utanför vårt - det var nämligen då lag att bärgat strandningsgods skulle föras till närmsta strand. Efter någon tid blev det sedan strandningsauktion här ute med massor av mänisker och liv och rörelse.

Den första strandning jag varit med om som åsyna vittne inträffade själva julafonden, när jag var tre år gammal, det måste alltså ha varit år 1855. Det låter kanske underligt att en 3-åring kan minnas något men det var ju en enastående tilldragelse i vårt enförmiga liv. Och ännu minns jag tydligt skriken utifrån sjön, båten med de våta mörka männen som talade ett språk som jag inte

ACC. NR M. 8892:9.

förstod något av och som plötsligt mitt på helgaftonen fyllde vår
stuga och enda kammar - vårt hus var ju det enda på hela denna
strandremsa. Allra tydligast minns jag i alla falls skeppshunden
en stor lurvig och svart en som hette Tescha. Den fick nämligen bli
min sängkamrat julaftonen och den gav mig också en julklapp- lep-
per. Av föräldrarna fick jag senare veta att det strandade fartyg-
et var skeppet "Constantie" av Portugal, som just varit i Ryss-
land och lastat lin och hampa och ekstav till vinfat. Det var 18
mans besättning med kaptenen och denne stannade kvar i Skanör, sedan
besättningen skickats hem, ända till våren för att vara med om auk-
tionen som hölls då utanför vårt hus. Som han var en mörk.grann
karl berättas det att han orörade Skanörskvinnornas lugn mer än
som var nyttigt.

Vid den stora strandningsauktionen på portugisens last köpte
länsmannen i Vellinge den 4 alnar långa galjensbilden från fartyget,
och jag kommer ännu i hågatt den under många år stod i hans trädgård.

Den mest dramatiska skeppsbrott jag sett inträffade många år
därefter på samma skär. Jag var väl då närmre 20 år gammal.

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

ACC. NR. M. 8892:10.

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

så det måste ha varit i början på 1870-talet. Det var också denna gång "Blinde Segelskär" som orsakat ulyckan. I den tida vårmorgonen såg vi en liten skonert stå på grund här. De väldsamma sjöarna vräkte över fartyget, och i kikaren såg vi att besättningen klättrat upp i riggen där de surrat sig fast. I Falsterbo och Skanör kunde ingenting göras då det var motvind härifrån och ut till de nödställda. Utan att kunna hjälpa såg vi i kvällningen hur fartyget bräcktes sönder av sjöarna, hörde ett fasans skrik från mannen därute. Men vi såg också att de skeppsbrutna på spirerna flöt ute i vattnet. Och en kvart senare såg vi en fiskebåt, en helt liten segellapp, styra ut från Skäre läge och med den ostliga vinden styra mot vraket. Den stök förbi skäret och fick i förbifarten fast i spirerna, skar med knivar less de faststurrade och fick dem i håten. Med de sex gick det någorlunda lätt, men den sjunde tycktes vara död, i varje fall gav han inte livstecken ifrån sig. En ung fiskare Lars Nilsson ville i alla fall inte lämna honom utan lyckades klättra ut på riggen, skära honom less och släpa honom med sig. Så räddades hela besättningen på denna tyska skonert.

ACC. N.R M.8892://.

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
SÄRKIV

Tyskarna var mycket tacksamma mot räddarna och dessa fick också pångar
för sin bragd.

Flera andra strandningar inträffade på Blinde Segelskär , bl. a. minns jag en
minns jag en engelsk brigg, Och i de fall , då godset kunde bärgas i
land till stranden framför vårt hus ,förtjänade far litet extra ge-
nem att hålla vakt dag och natt över godset till dess strand-
ningsaktionen kom. Också vi pojkar brukade få hjälpa till med detta
arbete.

ACC. NR M. 8892:12

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

Törven:

I början på 1800-talet förårade svenska kronan, att skanörarna skulle plantera Ljungen, men stadsberna förklarade att de behövde den törv de då kunde ta på Ljungen till att elda med.

Ljungen delades då i lo skiften med s. k. skalstenar emellan. Varje år togs sedan törv på ett skifte och på lo år hann ljung och pryds växa igen på det använda skiftet.

Ljungen och dess törv var en räddning för skanörarna, det fanns många av dem förr i tiden som inte hade annat att elda med. Varje nummerägare fick sin törvremsa.

Vanligtvis den förste eller andre juni skulle man "gå törvstycke". En magistratsperson och en nummerägare skulle då alltid vara med och ha med sig kartan på törvskiftena. Törvremsorna delades sedan upp på de olika nummerägarna. Den som hade helt nummer fick givetvis en större bit än den som hade halvt och denne mer än den som hade ett fjärdedels nummer.

Att skära törv var ett styvt arbete, till det användes ett särskilt

ACC:NR M. 8892:13.

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

i kanterna uppviket järn- torvjärn. Men även med detta redskap var det svårt att få av rötterna på personen. De som hade drängar skickade dessa att ta upp torv annars fanns det i Skanör tre gubbar, som skar torv för folk. Sedan torven skurits sattes den på kant och kunde om vädret var bra terka på fyra där. På ett stort hemman kunde det bli mellan 20- 30 lass torv, men det var förstås ganska småvagnar man hade den tiden.

Torven var för övrigt av högst elika kvalitet så det gällde att ha tur. Ibland fick man en ljungbit, som var för sandig och då var det inte mycket till tyvärr att ha. Var torven åter illa torkad blev det genom fukten blankset och när det sedan blev frost rann det ur skerstenen. En någorlunda bra torv var emlertid ett mycket bra bränslemedel i de därtida uteliggarna.

Upptecknaren:
att rätta torven
på kant kallades
att rykta torven.

ACC. NR M. 8892:14.

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIVEn handlande:

Min böfder och jag hjälpte far med jorden vid Södra Ljung-huset - vi bröt mark, grävde diken och lade ner mycket arbete på att utvidga och förbättra. Men så år 1872 kom den stora floden och förstörde det mesta - fyllde igen diken och begravde våra bästa betesmarker i sand. Vi såg då att detta arbete inte lönade sig, och min bror Jöns och jag gav oss hemifrån. Jöns blev snickare och jag lärde till målare i Vemmerlöv och kom sedan i samma yrke till Köpenhamn. Men förtjänsterna var inte stora, och jag sa för mig själv att detta arbete inte blev till något riktigt. Jag ville då resa till Amerika, men min far sa: "Du kan väl ge dig till affär!" Det hade jag inte tänkt på förr, men tyckte förslaget var bra, gick i handelsskola en vinter i Malmö, kom hem och hyrde till Hans Frans och låt min bror Jöns göra en butiksintredning. Även sedan jag blivit handelsman gick jag emellertid ofta ut på måleriarbeten medan min syster Bengta stod bakom diskens. Fyra år därefter gifte jag mig med kapten Janne Mattssons dotter Ida och byggde då ^{ett hus} eller rättare sagt en kringbyggd

ACC. NR. M. 8892:15

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

gård vid Mellangatan, där det då var ett torg med två pumper.

Jämte affären hade jag då ett ganska stort lantbruk och hade
två drängar, två piger, en bekhållare och en man till hjälp med båten.

Min affär hade jag börjat 1877, men det var först efter branden
den fick riktigt uppsving. Dels hade det nämligen före branden
funnits en äldre stor affär i Skanör handlanden Johan Åbergs, men
denna affär och alla dess lager brann 1882, och efter detta övergick
handlanden Åberg till annan verksamhet varför jag blev ensam hand-
lande, dels byggdes staden då upp igen och jag fick sälja mycket
bräder och sparrar till byggerna. Dessutom kom det ju en massa ar-
betare till stan efter branden så att också omsättningen i affären
öör specerier ökades. Det var nämligen en riktig lanthandel med allt
vad där till hörer från alla slags specerier, till tyg, som jag börja-
de föra efter mitt giftermål, stenkol,bränsle av andra slag, bygg-
nadsmaterial, porslin och besättningssaker ja egentligen allting
utom sprit, som jag inte ville ha någon befattning med. Jag hade näm-
ligen sett hur mycket elände spriten ställde till på den tiden

Uppförfaren:

Alef Jeppesson hundru
som hittills hade fö-
rit gjermot en
eller annanställd i
Skanör.

ACC.NR M. 8892:16.

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

Särskilt illa tyckte jag det var den vinter jag var i Malmö och såg krog efter krog, som var fyllda med berusade människor varenda kväll, och likaså var det när man körde förbi krogarna i Gessie och Vellinge, man hörde skrål och eväsen därinnifrån när man körde förbi, vilket inte alltid var lätt så många vagnar som det stod utanför.

Bakom fattighuset, där det var en stor öppen plats Gåsterget, där det alltid stod vatten och där gässen därför brukade hålla till, hyrde jag ett upplag föl ved och timmer, medan jag på gården hade pakhus till sill och andra varor som inte tåldestå inne i affären, där vi eldade. Det var rätt stora fönster i butiken så att vi kunde skyla, på dörren satt en ringklocka och innanför butiken låg konteret.

Klockan 6 på morgnarna öppnades affären och stängdes när solen gick ner, vilket sommartid inte var förrän klockan 9 på kvällen. Min fru och vuxna dotter fick vid behov hjälpa till att stå bakom diskon och så hade jag alltid en bokhållare. Det var en tid min bror Nils, en tid Charles Andersson, och 9 år unge Söderling. Bokhållaren låg på konteret och åt med familjen vid bordet. Däremot

ACC. NR. M. 8892:17.

hade han, särskilt det första året, låg lön.

Eftersom det inte fanns någon affär i Falsterbo hade jag en tid en filial där, vilken hölls öppen från le på förmiddagen till 4 på eftermiddagen. Det var dock knappast någon lönande affär så jag slutade rätt snart med den.

Transportförhållandena var ganska besvärliga för en handlare i Skanör före järnvägens tid. Det fanns jakter som gick i fraktfart sedan hamnen kom till och de fraktade kol från Malmö. Innan hamnen blev färdig körde jag ofta till Malmö efter varor, senare seglade jag oftast. Jag köpte en båt på 4 ton, som jag och en man seglade. Det fanns i Skanör denna tid alltid några gamla sjömän, som efter 50-60 års ålder lagt upp och var evana vid arbete på landbacken och därför gärna tog plats som båtskarl. Jag hade alltid en sådan gammal matres anställd. Då min timmeraffär var som livligast, när staden återuppfördes, seglade för övrigt en jakt med min båtskarl och Olef Olsson som skeppare under två år för mig till Småland - till Mönsterås och Oskarshamn - efter bränder, länken och ved.

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

ACC. NR M. 8892:18.

En decemberkväll när jag och båtskarlen kom seglande hem med en last av salt och tyger vi hämtat i Malmö höll det på att gå illa. Båtskarlen var den gången Ola Resenström, en skötsam och bra karl och far förresten till Petter Resenström, men han hade som sed var druckit litet för mycket under väntetiden i Malmö. Neg av, när vi skulle letsa "Karl"-båten hette så- genom sandrevlarna i mörkret kom litet vid sidan av rännan, sjön vräkte in i båten och vi måste kasta hela lasten salt och tyg över bord. Resenström fick sedan vi kommit innanför reveln binda sig fast vid vanten, medan jag i det kalla mörkret fick vada ned vatten till armarna för att hämta hjälp. Jag blev kall och ekänslig i benen, men några sviter efter äventyret fick jag inte.

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

In agen Österman
f. Åberg:
Ola Rosendröm
hade redan namnet
"Nuggen". Han
bolde i ett litet
hus vid Sjöslar-
böcken.

Jordbruket:

All mark som kallas ljung och som inte är inhägnat har varit staden, men eftersom här en gång i tiden funnits ett kungligt slett ligger det nära till hand att tro att denna mark en gång tillhört krönen. Eftersom gårdsägarna i städerna hade utgifter för sina vägar fick varje gård av staden s. k. nummerjord, mark som staden alltså ägde men som nummerägaren hade brukningsrätt till. Nummerjorden för helt nummer var och är inte fullt ett tl och bes. eti nummer t. ex. av fyra familjer delas nummerjorden emellan dem. Värdet av denna nummerjords användning täcker emellertid inte nummerägarens kostnad för vägunderhåll etc. Själv har jag min nummerjord i den s. k. Gässlingekreken. Överhuvudtaget krävdes det mycket mera arbete att sköta ett jordbruk här innan laga skifte kom till stånd. Jag hade själv omkring 60 tl. och dessa vere fördelade på 104 ställen. Hade jag en ny dräng måste jag alltid gå med själv för att visa var min jord var varje gång det var något ar-

ACC. NR. M. 8892:90.

bete i marken. Och det var tidsödande att plöja två tim-
mar på ett ställe, två på ett annat och kanske en eller
en halv på ett tredje. De gamla renarna var djupa färer
mellan ägerna, och jordägarna skar in sina initialer i
gräsvallarna vid sina stycken, prästgårdens jord marker-
ades med ett utskuret kors.

Staden Skanör var indelad i 3 retar med den äldsta
reten på Värnen, den 4-de reten var Falsterbo. För varje
rete valdes en reteman, han kunde väljas på 1, 2 eller
3 år, hade inget betalt för denna ~~cyssla~~, vilken gick om
på de olika bergarna. Till retemännens åliggande hörde bl.
a. att ~~fallit~~ som tillhörde det allmänna gropar, inhägnader
och sådant hölls i stånd. Varje hel nummargård åläg-
det att sköta 3 ljungaiken och 1 sjöstängsel och fullg-
jorde de inte sina skyldigheter lejde staden till arbet-
et och ifrågavarande nummerägare fick betala. Nummerägar-
na skulle också ha hand om vägunderhållet, och jag minns

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV